

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 8. decembra 1855.

List 98.

Poduk za gospodarje,

kteri se pečajo z rejo kónj, zastran tega, kako naj se kobile za pleme in žrebéta redé in opravljajo, in kako naj se z njimi ravná, kakor tudi kako se naj napravljajo hlevi, ki so za-nje namenjeni.

(Dalje.)

§. 8. Hlevi za kobile in njih oprava.

Tudi na štalah za kobile, ktere so za pleme, je veliko ležeče. Po njih se ravná njih zdravje in pripravnost za pleme, torej tudi, da se reja kónj zboljšuje ali pa péša.

Kako škodljivi so hlevi, kakoršni se pogostoma na kmetih nahajajo, lahko vsak spozná.

Globoko ležèči, mokri in nesnažni hlevi ne pusté, da bi se nesnaga odtekala, kakor bi bilo treba, ker nimajo potrebnih žlebičev. Huda soparica, ktera iz njih puhti, spriduje zrak; kerma, ktera v hlevu ali na hlevu leži, se navzame zaduhlega in ojstrega duha, in ta spriden zrak dela tudi, da se koža kónj ne more potiti. Iz tega pa izvirajo mnogotere bolezni.

Tes en hlev nima dosti prostora, da bi mogli konji lahko vstajati, se vlegati, obračati in se sicer premikovati. Zavaljo tega konji lahko eden družemu na noge stopajo, eden družega bercajo, žrebeta poškodejejo. itd.

Nizki hlevi so, če ravno so pozimi topli, zaduhli, soparni in v njih zaperti sprideni zrak je očém in pljučam zelo zelo škodljiv.

Tamni hlevi so živini škodljivi: očí jim oslabé, pa tudi svitlobe manjka, ktere je za opravljanje in strežbo kónj treba.

Garaste, raztergane, kamnite tla so preterde in konji imajo na njih, kakor na mehkih, vedno močirnih tléh nezdrav stan in merzlo, slabo, mokro lego. Na njih se spridijo kopita in konji težko ležé.

Gnoj v hlevu nakidan, ali stelja, ki je dosti-krat spredej pod žlebom shranjena in od gnojnice premočena, škoduje s svojo smerdéčo in ojestro soparico, ki iz nje puhti, očém in plučam.

Pretopli hlevi napravljajo prav hude bolezni, če se konji, ki so jih bili navajeni in se v njih omehkužijo, naglo na oster zrak in na hud zimski mraz pripeljejo. Prav malo zavarovani in merzli hlevi pa ne dajo konjem, ki so v njih, prav tekniti. Najbolja piča jim ne tékne, zmeršeno dlako dobé.

Da se vsem tem napakam v okom pride, morajo hlevi za kobile, ki so za pleme, tako narejeni biti, da ne more ne mraz ne soparica zdravju škodljiva biti.

Hlev mora nekoliko višej biti od unanjih tál; dobro zidovje mora imeti in toliko prostora, da ima slednji konj dovolj prostora, najmanj 10 ali 12 čevljev mora visok biti. Zadej za stajami mora prostor imeti, ki je dosti širok, da konji nikogar ne morejo udariti.

Vsaki konj potrebuje 5 do 6 čevljev po širokem, 10 do 12 čevljev pa po dolgem prostora.

Stróp mora tako terden biti, da prah in druge reči odzgorej ne morejo skoz-nj padati. Hlev mora svitel biti, ker v takem hlevu se konji dosti bolj počutijo, kakor v tamnem; očí ohranijo zdrave, ne plašijo in ne strašijo se tako lahko. Okna morajo biti tako narejene, da se dajo odpreti, in se hlev skozi in skozi more prezračiti ali preluftati. Okna ne smejo biti tako nizke, da bi konj va-nje gledal, ampak morajo biti nad glavami kónj, ali pa na ritenski steni narejene, da svitloba očém ne škoduje.

Da ima hlev čistega zraka, ktereja je treba, se morajo okna vsaki dan odpreti, kadar imajo konji zvunej hléva opraviti. Malo pred, ko se nazaj vernejo, se morajo pa okna in vrata zapreti, če ni vročina huda.

Verh tega imajo še vsi dobri hlevi, da se čisti zrak v njih ohrani, visoko v sténi duške ali ceví, ki se dajo z durcami zapreti in zdrav zrak v hleve pušajo, pa ne da bi sapa skozi vlekla.

Tla hléva morajo suhe, terde in ravne biti in na stajah zadej bolj znižane, da se mokrota lahko odtéka.

Kamnite tla so sicer stanovitne, pa pozimi premerzle. Med njimi se tudi rada nabera mokrota, ki je zdravju kónj škodljiva; pa tudi prednje podkove se na kamnitih tléh kmalo izbrusijo. Boljši so lesene tla.

Gavtri in žlebovi morajo biti terdni, gladki in snažni. Žleb naj je spredej s plehom okovan, da konji lesá ne grudijo.

Konjski hlev naj se vsaki dan kida, in kolikor je mogoče takrat, kadar se prezračuje, da je v njem vedno čist zrak, ki je za zdravje kónj tako silno potreben. (Dalje sledí.)

Grozdovo cvetje.

Muškatovo ali muškaterovo cvetje, ktero so „Novice“ nedavno omenile, me spominja na sledečo prigodbo:

Čez 20 let bo, kar je S—t—rovo lutomerško vino v malem Štajeru vse druge tistih krajev v prijetnim okusu in duhu dalječ prekosilo. Niso se mu mogli načuditi, ne gospodarju do skrivnosti priti, vklub vsej zvedavosti; kdor pak je hotel imenitnega gosta z žlahno kapljico počastiti, si je pri Ormužčanu g. S—t—ru nekoliko poličev omislil. Čez nekatere leta pa mora vendar ta umni možak svojo koristno skrivnost razodeti. Prišli so namreč rajni škof R. v Ormuž na birmanje. K obedu je tudi S. povabljen in jim ko njih krajan predstavljen. Radi se z njim pogovarjajo; ko pa zadnjič na zahvalno zdravico odpijejo — in to spet s tistim S—t—rovim vinom, kteremu so se že večkrat drugod čudili, rečejo k tukaj nazočemu S—t—rju: „Ljubi krajan! skoro povsod se mi vaše vino za najboljo sladčico obeda podaja. Tudi jaz imam kaj dobro lutomerščino — ali tako prijetnega duha in okusa ni, ko je vaša. Kaj pak delate, da je tako dišeča in mila? — Če ravno inda vsikdar, takrat S—t—ri ni več mogel, in svojemu višjemu pastirju in prečastitemu krajanu tudi ni hotel zakrivati, kako se vino

žlahti in milša. — „Pomoč, pré, je lahka. Tukaj raste kraj plotov in germovja vse obilno vinike (poviničenega grozdja). Kadar naj lepše cvetè, si njenega cvetja nabérem, ga na zračnem kraji pod streho lepo posušim in ga potem tenek žakliček v vsak sod mošta obesim in notri pustim, dokler mošt vrè. To je vsa moja čarija. To pomoč sim že domá na Švabskem čul, in preselivši se v Ormuž jo skerbno v svoj prid obračal, ker tu vse polno vinike raste in si človek lahko viničjege cvetja zastonj nabéra, kolikor mu drago“.

Marsikter radovedež ali zavidnež se je močno razveselil, da je stari g. S—t—ri vendar enkrat prisiljen bil, svojo skrivnost ovaditi. Blaga, koristna skrivnost je zares razodeta — gré nekaj časa od ust do ust — pa kaj se zgodi? Pridni S—t—ri umerje, in kmalo se nikdo več ne zmeni njegove umne pomoči — nikdo se je neposlužuje, menda mislé: saj je naše vino tudi tak dobro in boljše od vseh drugih. — Taka pač je. Bog ponuja, človek pa ne porajta, ker še mu ni zasvetila mila danica blage omike, da bi pregnala temno nemarnost, ktera toliko lepega napredka in dobička zavéra — starim kopitom!

Sem ter tje kuhajo s tim cvetjem barem krop, da sode za mošt poparjajo. Ž.

Žitni pridelki

v našem cesarstvu in rodovitnost poljá v posamnih deželah.

Austrijansko cesarstvo ima, z 112.186 orali rajževega poljá v lombarško-benečanskem kraljestvu, v vsem skupaj 37 mil. 476.742 oralov njiv. Med temi se rajta počez:

	oralov njiv:	pridelk od 1 orala:	vès žitni pridelk:
Na Ogerskem . . .	11.443.000	7	80.100.000
„ Erdeljskem . . .	5.955.000	7	19.300.000
„ Gališkem . . .	5.770.383	6	34.600.000
„ Na Českem . . .	3.889.979	6 ³ / ₄	24.600.000
V Austrii pod Anižo	5.399.910	9	21.599.000
Na Marskem in Šlezkem	2.213.855	6 ³ / ₄	14.942.000
V vojaški granici . .	1.400.335	6 ¹ / ₂	9.687.000
V Lombardii . . .	1.119.754	7 ¹ / ₂	11.177.000
V Austrii nad Anižo .	834.556	7 ¹ / ₂	6.259.000
Na Štajarskem . . .	709.147	8 ¹ / ₂	6.027.000
Na Krajnsk. in Korošk.	477.492	7 ¹ / ₂	3.851.000
Na Tiroljskem . . .	377.300	5 ¹ / ₂	2.075.000
Na Beneškem . . .	389.060	20	7.781.000
Na Teržašk. in Gorišk.	245.738	6	1.474.000
V Dalmaciji . . .	161.228	7	1.128.000

Na Ogerskem se tedaj, kakor se iz te verste vidi, naj več žita pridela, ker je naj večja dežela izmed austrijanskih dežel in ima naj več polja. Čeravno tedaj v skupnem pridelku Ogersko stoji v 1. versti, stoji vendar še le v 4. versti, kar se tiče rodovitnosti zemlje, ker počez le 7 vagánov pridela na enem oralu; to pač očitno kaže, da pridno in umno kmetovanje ima tam še obširno polje za delavnost svojo. Naj rodovitniša je benečanska zemlja na Laškem, ktera rodi na oralu 20 vagánov.

Starozgodovinski pomenki.

O pomenu imena mesta Retra in priimena černobogovega Pya.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Nasprotje luči — temo ali noč — častiti je bilo pri vsih starih narodih navadno. V egiptiškem bogočastju je bila Athor — Buto, nočna stran Iside in susel (Spitzmaus) nji posvečena žival. V starem svetu nahajamo cel narod, kateri se je po častji miš imenoval in sicer malo-azijatiške Mysie. V njihovem jeziku se je velela miš,

kakor Klemens Aleksandrinjanin piše ¹⁾, Sminthus in v mysiskem pomorskem mestu Chryse je imel Apollo Smintheus svoj tempel in je bil časten kot bog pomora. Tudi v indiskem častji nahajamo miš Rudra-tu ²⁾ posvečeno. Ker pa Rudra-ta razlagavci indiskih simboliških bukev enačijo s Šiva-tom in Rudrani-jo — s Šivo — ti božanstvi pa po svoji črni strani ste dahova noči — teme, tedaj tudi Ratri — Retra ni nič drugega, kakor priime Šive ³⁾ enakolično egiptiški Buto-ni, ktera je tudi nočna stran Iside.

Ime polabskih in štirskih Suselov je toraj znalo tako nastati, kakor ime malo-azijatiških Mysiov, in ima ravno tako mitologiško razmero, kakor imena rodov: Koledici, Lutici, Dokšani ⁴⁾ itd. Da so susla (Spitzmaus), miš tudi stari Noričani v časti imeli, pričuje ime rojenega Solvančana. Kašpar Orelli ⁵⁾ nam je zapisal napis, škoda, da ni pristavil, kje je kamen našel, kateri ima sledeči čisto slovenski imeni:

L. BOGIONIVS. L. F. FLAV. MISSICIVS SOLVA.

to je: „Lucius Bogionius Lucii filius, Flavius Missicius Solva (oriundi)“, po slovenskim: „Lučič Bogoš. Bogoslav, Lučičov sin (in) Flavi ⁶⁾ Mišič Solvančana“.

Znamenito je, da ravno v hližini stare Solve so stanovali štirski Suseli, ponemčeni Sausaler.

V Retri je tudi stala podoba Černoboga, ktereга zaznamek je bil pes, zato je Černobog v podobi psa najti med retransko-prilviškimi podobami. Na eni strani je napis: Černobog pes ⁷⁾, na drugi Pya ⁸⁾. Učeni so si glave terli, kaj beseda Pya ⁹⁾ pomeni. Beseda je ravno tako indiska, kakor beseda Retra, Jom, Koleda, Vineta itd. in pomeni to, kar vrag. V sanskritskem jeziku pomeni piyati po indiskem pisatelji Jaska-tu hinsakarma = Thätigkeit des Beschädigens, Verletzens, in visokoučeni nemški jezikoslovec Aufrecht ¹⁰⁾ je celó dobro primeril s sanskritskim piyati latinsko peyor in nemško feien, Feind ¹¹⁾.

Še se pri Siamezih veli Pij kraj pogubljenja in kazni za zaveržene ¹²⁾.

Več od Černoboga drugokrat. Mislim, da sem nov dokaz za sorodnost slovanske mitologije z indiško na

¹⁾ Glej Cellarii „notit. orb. antiq.“ Tom. II. str. 39.

²⁾ Glej „Zeitschrift für vergleich. Sprachforschung“ red. von Dr. Kuhn III. zvezek str. 335.

³⁾ To mnenje potrjuje praznik Šiva-ta, kateri se veli Šivaratri obhajan mesca sušca.

⁴⁾ Od Suselov Koledičov, Lutičov in drugih staroslovanskih rodov glej pri Šafariku v njegovem izverstnem delu „Slov. Starožitn.“ na dotičnih mestih.

⁵⁾ Orelli „Inscript. rom. ant.“ Vol. II. str. 14. Nr. 3078.

⁶⁾ Priime Flavi so si Solvančani radi pridevali, ker Flavi Vespasian je bil mestu posebno naklonjen zavoljo zvestosti; zato je tudi mesto imelo priimek Flavium Solvense. Kaj ime Solva pomeni, bo v posebnem članku razloženo.

⁷⁾ Kolar „Staroit.“ 298.

⁸⁾ Masch fig. 17. a—b.

⁹⁾ Ali ni ime poljskega v zgodovini znanega kmeta Piast-a po častji Černoboga — Pia-ta — nastalo? Oblika bi utegnila ad-jektivna biti in ima enakost v prilogu zijast, od zijati.

¹⁰⁾ Aufrecht „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“. III. zvezek, str. 202, 203.

¹¹⁾ Beseda pyati se mi dozdeva sorodna z besedo pidž, schlagen, verwunden, odkod pindžat, schädlich, gotiški fijands. V litvansčini nahajamo piauju v pomenu, kakor pidž. Sanskritski glasnik dš prestopi v slovanskem jeziku v s; zato bi jaz iz pidž izpeljal peza, Folter, Pein, Qual, pezati, foltern, peinigen, martern. Ker pa v sanskritu glasnika g in dš tako sorodna nahajamo, kakor v slovenščini g in s, tedaj slobodno terdimo, da je v prvotnem jeziku indoeuropejskih očetov korenika se glasila pig, ktera se je menda v latinskem pungo še narčistejša ohranila. V severnoslovanskih jezicih pa glasnik g pred samoglasnikom rad prestopi v j; primeri slovensko Mogimar, severnoslov. Mojmar; tako je tudi iz piga postalo pija, in toraj pija pomeni to, kar pega, peza, der Peiniger, kar je Černobog v resnici. Da slovensko gluho e v severnih narečjih postaja i, je znana reč.

¹²⁾ Glej dr. Vollmer „Mythol. Lexicon“ 2. Auflage str. 911. Pis-